

Značenje nekih starih geografskih i etničkih imena na balkanskom poluostrvu.*)

N. Županić, Ljubljana.

Tumačenje i jezična pripadnost geografskih i etničkih imena nije laka stvar. Izraživača, koji stvar uzima površno, može istovetnost i sličnost imena dovesti do smešnih zaključaka. Zato treba da je etimolog vrlo oprezan, da mnogo zna. U prvom redu da pozna istorijsku etnologiju zemlje, koju ispituje, treba da pozna njene narode, od najstarijih vremena do danas, a po mogućnosti bitni značaj jezika dotičnih naroda. Nije dovoljno samo lingvistično znanje, već i poznavanje glavnog obeležja fizičke bitnosti proučavanog imena. Tako treba n. pr. znati, da su bili najstariji poznati stanovnici Balkanskog poluostrva Pelazgi (u užem smislu reči), Lelezi i Karci, koji niso pripadali indoevropskoj skupini naroda, nego alarodskoj (jafetitskoj) porodici, koja nije bila ni semitska ni mongolska, već jezična skupina sui generis. Od alarodske skupine, koja je nekada naseljavala zemlje uz bazen Sredozemnog mora, ostali su samo Basci u Pirenejima i kavkaški aborigeni (Čerkezi, Abhazi, Čečenci, Lezginci, Gruzini), da su nekada ovamo pripadali i izumrl narodi, kao n. pr. Ligurci, Etuščani, Sikulci, Sardonci, Pelazgi, Amazonke, Kaspijci, Sumerici, Egipćani i t. d.

Predarijevske stanovnike na Balkanskom poluostrvu (Pelazge u užem smislu, Lelege, Karce) imenujemo u kratko *Pelazgima* u širem smislu reči. Preko alarodijskog etničkog substrata razliše se u prvoj polovini II tisućleća pre Hr. prvi talasi Arijevaca: Jelini, Frižani, Mižani, *Tračani* i *Iliri*. Zatim osvanuše u istorijsko doba Kelti i docnije Latini, koji nisu došli kao elementarna sila, već su zatečeno osnovno stanovištvo donekle romonizovali svojom upravom i laganom infiltracijom. Proces jelenizovanja i romanizovanja prekinuo je dolazak Slovena. U početku VII. stoleća posle Hr. razliše se preko celog Balkanskog poluostrva snažni talasi slovenskog stanovništva, talasi Jugoslovena, koji se danas zovu Slovencima, Hrvatima Srbima i Bugarima.

* Predavanje na III kongresu Slovenskih Geografa in Etnografa 9. V. 1930. (mesto: Skoplje — Univerza).

I. Moesia.

Dobar deo predratne kraljevine Srbije zvao se u doba rimskih careva Mezijom i to Gornjom Moezijom (Moesia superior), koja se prostirala na zapadu do linije Beograd — Kosmaj — Šar planina, na istoku do linije Lom palanka — Piro — Čustendil. Na severu je bio kao granica Dunav a na jugu je Gornja Mezija dopirala do današnjeg Velesa. Do godine 96 posle Hr. Moesia superior sačinjevala je deo nepodeljene provincije Mezijske, koja se prostirala u istočnom pravcu do Crnog mora. Stanovnici, koje su tamo zatekli Rimljani, behu na severu Mezi i Tribali, koje istorici i lingvisti drže većinoma za Tračane, između Beograda i Morave pak sedeli su keltski Skordisci. Južni deo držali su Dardanci. Glavni gradovi u G. Mezijskoj bili su Singidunum (Beograd), Margum (na ušću Morave), Horreum Margi (Čuprija), Naissus (Niš), Ulpiana (Lipljan), Scupi (Skoplje), Remesiana (Bela Palanka). Važno je konstatovati i to, da se i deo Male Azije (Anatolije), koji se prostire uz Dardanele, zvao Mizijom, svakako po Mizima, koji su se tamo preselili sa trupa Balkanskog poluostrva.

Što znači ime Mezija ili Mizi (*Μυσία*)? Ključ za pravilno tumačenje tog etničkog i geografskog imena nam pruža Hesychios¹, kad piše da kod Mišana znači *μυσός* „bukva“. Prema tome treba da znači Mezija ili Mizija „zemlju bukava“ ili „bukovinu“. Po K. Oštiru pak je *μυσός* srodno sa predšpanskim *mesto* „cer, cerovina“ baskovsko *a-metz*, lig. *Messua collis* *Μασσαλίνη* (Marseille). M. Budimir² primećuje P. Kretschmeru, kako ne može da arijevoproskim sredstvima objasni apelativ *μυσός* „bukva“ i imajući na umu ilirsko-tračku alternaciju *b/m* nalazi kao prvobitni oblik **βυσός*, koji da je samo jedna varijanta poznatog prazjezičnog naziva za bukvu ili hrast *bheug*, *bheueg* (*φηγός* *fagus* < *bhuagos* i t. d.) Moesia bi prema tome značila, kaže M. Budimir, isto što i „Bukovina“ ili „Šumadija“. To smo mi tvrdili³ još pre, već godine 1922, ali smo značenje „Šumadija“ poduprli i razlozima. Koren *mez* u značenju „šuma“ dolazi naime u više govora alarodijskih Kavkazaca, kao n. pr. kod Buducha: *meša*, kod Hinaluga: *meša*, kod Abadzecha: *meze mezy*, kod Šapsuga: *mezi* i to svuda sa značenjem „šuma“. Pošto se pak koren *meše*, *mezi* nalazi i kod turskih plemena, koju su reč oni —

¹ HESYCHII ALEXANDRINI LEXICON, recensuit M. Schmidt, vol. III, pag. 132: *μυσον* · *τὴν ὀξυ[γ]ρην* · *Μυσία*.

² М. Будимир, Антички становници Војводине, I. Амаитини. (Гласник Историјског друштва, књ. II, 2, str. 168). Нови Сад 1929.

³ N. Županić, Tragon za Pelazgima. Prilog preistorijskoj etnologiji Slovenije (Balkanskog poluostrva), str. 10. Zagreb 1922.

po mišljenju Erckerta — čak pozajmili kavkaškim aboriginima to postoji malo verovatnoće za srodnost između $\mu\nu\sigma\acute{o}\varsigma$ - $\beta\nu\sigma\acute{o}\varsigma$ bheug — $\phi\eta\gamma\acute{o}\varsigma$.

Moesia ili Mizija znači vrlo verovatno „Šumadiju“ i Mižani „Šumadinci“.

II. Iliri, Ilirija.

Zapadni deo trupa Balkanskog poluostrva, ot prilike između Jadranskog mora i moravsko-varždarske doline, bio je nastanjen u antičko doba Ilirima (Ἰλλυριοί , Illyrii). Zemlja se nazivala Ἰλλυρίς (Ptolemaeus, Appianus), Hillyricum, Hilluricum. Illuricum u latinskim natpisima rimskog doba. Arheolog Ćiro Truhelka tumačio je značenje imena Ilir iz arbanaškog jezika, koji je po njegovom mišljenju proizašao iz ilirskog. Ć. Truhelka naime piše, da Ilir znači „slobodan, slobodnjak“ (i -lir). Nama se pak čini, da ime Ilir u opšte nije arijsko (indoevropsko) već alarodsko i to pelazgijsko.³ Treba ga po mišljenju K. Oštira, dovesti u vezu sa imenom mitske zmije Illu(r) janka kod Hetita. Značenje reči se može objasniti i iz baskovskog idijoma: *le-gor* „zemlja“ *luhar* lu/u/r, iz toga *i-lur* „zmija“ analogno kao kod Slovena: zmija < zemlja. U korist ovoga tumačenja govore i domaće priče o početku ilirskog naroda, koji treba da potiče od Iliriosa, herosa eponima. Tog svog praoca predstavljao je narod u obliku zmije isto kao što se Kadmos i njegova supruga, Harmonija, roditelji Iliriosa, posle smrti promeniše u zmije i odoše u donji svet blaženima. Tako bi bili Iliri „Zmijski narod“. No ipak nam se čini, da bi bolje bilo, ako bi ime Iliri tumačili kao „narod jegulja“ ili upravo kao „jeguljari“. Zato imamo razloge. Reke Ilirika naime, koje utiču u Jadransko more, neobično su bogate jeguljama. Da spomenem samo Crni Drim, Bojanu, Skadarsko jezero i Neretvu.

Primitivna pak zoologija ubraja jegulje u vrstu zmija, i zbog toga se može utoliko manje očekivati da se u prastarim vremenima vodilo računa u pričama i legendama o kakvoj naučnoj zoologiji. Kao što sam ove godine čuo, nazivaju Slovenci u slivu reke Vipave (leva pritoka Soče) jegulje jednostavno „kačama“ (zmijama). I za ovo tumačenje ima reminiscencija u antičkim plemenskim pričama, jer se Iliri spominju kao susedi Enhelejaca (Ἐνχελῆες), koji su po Apolodoru (III. 39) zvali Kadmosa i Harmoniju u pomoć. Grčki ἐγγέλως (plur. ἐγγέλως, ἐγγέλεις) znači jegulja, dakle Ἐγγέλεις „jeguljari“.

Izgleda mi kao da znači Ἐγγέλεις upravo grčki prevod pelazgijskog imena Ἰλλυριοί .

⁴ N. Županić, Tragom za Pelazgima, str. 12. Zagreb 1922.

Iliri su bili prvobitno ograničeni na manji prostor, na jugu, možda tamo gde nalazimo docnije Enhelejce, za vreme Herodota međutim već je bilo ilirsko ime kolektivno i prošireno duž cele istočne obale Jadrana, čak tamo do Veneta u Italiji. Enhelejci (*Ἐνχελᾶες*, *Ἐνχελᾶι*, *Ἐνχελῖοι*) su sedeli prema Hekateju severno od Akeraunijskog predgorja, između Haonaca i Taulantijaca, prema Skimnu pak u predelima oko Apolonije, dok međjutim Skilaks postavlja njihova naselja severno od Epidamna (Drača) i u blizini ušća reke Drima.

Iliri treba dakle da znače „jeguljari“, Ilirija pak „zemlja“ jegulja“.

III. Reka Ibar.

Ibar je desna pritoka zapadne Morave s izvorom u Crnoj gori. U gornjem toku njegovo je korito duboko usečeno, u kanjonima. Kod Kosovske Mitrovice promeni on svoj istočni pravac i skreće na sever, primivši Sitnicu. I od Raške, do sela Progoretece, duboko je usekao korito i teče delom kroz klisuru. Ispod Kraljeva utiče u zapadnu Moravu. Dužina toka iznosi 241 km. Po zvuku imena seća Ibar na antički *Ἰβηρος* t. j. današnju Maricu i na Ebro u Španiji (*Ἰβηρ*, Hiberus, Iberus). — Tumačenje nam pruža baskovska reč *i-ba/r/i* „reka“. Prema tome bi imao da znači jugoslovenski Ibar „reka“.

IV. Byzantion.

Carigrad se zvao u antičko doba prvo *Βυζάντιον* i tek ga je u IV. stoleću posle Hr. prekrstio rimski car Konstantin „Veliki“ u Konstantinopol. Varoš je bila prvobitno smeštena na gornjem kraju Zlatnog roga, kod ušća potoka *Βαρβύζης* i *Κόθαρος*. Oblik *Βυζάντιον* izveden je po mišljenju K. Oštira⁵ iz predtračkog *Βυζά-ντα* pomoću nastavka *ω-*. Koren **βυζ* znači „voda“ (*Βαρβύζης* ime reke, *Βύζη* kći vodenog boga Erasinosu u Argosu, *Βυζία* izvor u Trakiji). Verovatno je srodno sa ovim korenom ime reke Busento u južnoj Italiji.

V. Abri.

Abri, koje spominje Hekataios kod Stefana iz Bizanca bili su jedno pleme ilirskih Taulantinaca i sedeli su u slivu gornjeg Devola u susedstvu Helidonijaca. Ime im verovatno znači isto kao Obri „velikani“ i može se potumačiti iz kabardinsko-čerkeskog idijoma *abre* „gygas“.

⁵ K. Oštir, *Vorthrakischer Ursprung des Wortes Βυζάντιον* (Deuxième Congrès International des études byzantines, p. 23—25). Beograd 1929.

VI. Cetina, Cetinje.

Cetinje je danas glavno mesto. Zetske banovine a pre je bilo rezidencija crnogorskih vladika-teokrata i na kraju crnogorskog kralja Nikole I (do 1918). Varošica je smeštena na dnu kraškog, peskovitog i neplodnog polja, istočno od Lovćena. Kao što tvrde neki geografi nekada je tekla reka na cetinjskom polju, ali je nestalo kao i mnogih drugih na kraškom terenu.

Dalmatinska reka Cetina izvire na Cetinjskom polju, na podnožju Dinare planine sa 380 m morske visine. Kod Duara naglo okrene na zapad, probija se izmedju planine Biokova i Mosora i uliva se kod Omiša u Jadransko more. Sliv reke Cetine sačinjavao je u srednjem veku županiju Cetinu (oko g. 950) sa središtem i težištem u Sinjskom polju. Docnije (1210–1435) gospodarili su ovoj županiji cetinski knezovi Nelipići.

Što znači Cetina, u srednjom veku srbohrvatski Centina (Četina)? U antičko doba zvala se Hippius (verovatno kod grčkih kolonista u Dalmaciji) a to bi značilo „konjska reka“. Sličan primer imamo u Kaukaziji: Sa planine Kavkaza izmedju Elbrusa i Kazbeka (*Ἰππικὰ ὄρη*) teče reka *Čenis tsquali* „konjska reka“, koja se, probijajući u divljoj dolini mingrelske planinske kose, uliva u reku Rion (Phasis) u Kolhidi. I ova reka zvala se u antičko doba kod grčkih kolonista Hippos „konj“. Tako izgleda, da znače izvesna imena rekâ ne samo u Evropi već i u Prednoj Aziji „konj, konjska reka“. Iz toga bi mogli zaključiti da je dalmatinski Hippios prevod prastarog korena *cent* ili *kent*, koji bi imao po svoj prilici da znači „konj“. K. Oštir nalazi predgrčki koren **kent* u sastavljenom imenu *Κένταυρος* „Rossmensch“ i nadalje preilirski **kent*–„konj“. Interesantno je konstatovati, da se reke, more i u opšte množina vode simbolično dovode u staro doba, u vezu sa konjima. Možda kretanje i udar rečnih i morskih talasa liči na pokret konja.⁶ Epiklezis Pozejdona, boga vodâ i okeana je *Ἰππιος* jer se javlja u mnogim kultovima i legendama kao bog konjarstva. Na novcima varoši Potideje i Raukosa Pozejdon je reljefno predstavljen sa konjem.

Ime reke Cetine u Dalmaciji pelazgijskog je izvora i znači „konjska (reka)“. S time u vezi stoji možda i ime varoši Cetinje u Crnoj Gori.

VII. Srbin — Srbi.

Ime slovenskih Srba prviput se spominje na slovenskom severozapadu, u slivu srednje Labe i njenog pritoka Sale i to kod t. z.

⁶) Slovenci (osobito deca) na Tršćanskom primorju kažu da „morje dela konjičke“, kad se uzrujano peni i pravi talase.

Fredegara u VI. stoleću posle Hr.: Dervanus dux gente Surbiorum, que ex genere Sclavinorum erant. Kao što priča vizantijski car Konstantin „Porfirogenit“ Srbi siđoše na Balkansko poluostrvo iz „Bele Srbije“ a to je po našem mišljenju⁷ iz današnje Saksonije, i to kao organizovana armija od par desetisuća (ili nešto više) ljudi, koja je posle pobede nad Avarima zaposela unutrašnji deo Ilirika. Tamo je zatekla masu slovenskog ljudstva, Jugoslovene, koji su bili podložni Avarima a sada oslobođeni. Tu jugoslovensku masu Srbi su si potčinili, uneli u nju ideju države i nacije, dali toj organizaciju i ime, sami su pak uglavnom etnički izčeznuli, jer su izgubili svoj severozapadni slovenski govor. Kad bi se održao jezik osvajača, današnji bi Srbi govorili slično Lužičkim Srbima. Taj istorijski fakat se desio pod vizantinskim carem Heraklijem (610—641 posle Hr.) po svoj prilici za vreme velike opsade Carigrada od Avara i Perzijanaca, u godini 626.

Na Balkanskom poluostrvu se srpsko ime prvi put spominje u historiji godine 822 i to u Annales regni Francorum: *Exercitum de Italia propter Liudewiticum bellum conficiendum in Pannoniam missus est, ad cuius adventum Liudewitus Siscia civitate relicta ad Sorabos, que natio magnam Dalmatiae partem optinere dicitur . . .* Konstantin Porfirogenit piše u X. stoleću srpsko ime Σέρβλοι a srednjevekovni domaći izvori Сербляны — Серблы.

Što znači ime Srbi? Mnogo ima pokušaja objašnjenja ovog imena. Najvažnija poređali smo pre nekoliko godina u jednoj našoj paleoetnološkoj študiji.⁸ Na istom mestu saopšteno je i naše tumačenje srpskog imena i to iz jezika kavkaških aborigenâ, koji pripadaju alarodskoj (jafetitskoj) skupini jezika i naroda. Prema tom razlaganju vuku Srbi poreklo svog imena od lezginskog korena *su^xr „čovjek“, koji glasi u pluralu prema gramatici dotičnog lezginskog plemena: sur + bi — „ljudi, narod“, kao što obično znače stara gentilna imena: „narod, ljudstvo.“ To zvuči na prvi pogled fantastično i neverovatno jer su sedišta Slovena ležala u protoslovensko doba daleko od Kavkaza i njegovih naroda. Ali kad kažem, da prvi nosioci srpskog imena u opšte nisu bili Sloveni, čak verovatno ni Indoevropljani (Arijevci), već kavkaški aborigeni, onda stvar izlazi razumljiva. Srbe naime prviput spominje C. Plinius S. u I. stoleću posle Hr. (Nat. hist.

⁷ N. Županić, Les Serbes á Srbčiste (Macédoine) au VIIe siècle (Extrait de Byzantion, tome IV). Liège 1929.

⁸ N. Županić, Srbi Plinija i Ptolemeja. (Зборник радова посвећен Јовану Цвијићу, str. 580—583). Beograd 1924.

VI, 19) medju narodima na istočnoj obali Azovskog mora, t. j. u Kavkaziji: *A Cimmerico accolunt Maeotici, Vali, Serbi, Serrei, Scizi, Gnissi*. Zatim ih spominje v II. stoleću posle Hr. isto tako u Kavkaziji, geograf Klavdije Ptolemej: *Μεταξὺ δὲ τῶν Κεραννίων ὁρέων καὶ τοῦ 'Ρᾶ ποταμοῦ Ὅρινοι καὶ Οὐάλοι καὶ Σέρβοι* (Geograph. lib. V, Cap. 8, § 13). Ti kavkaski Srbi napustiše jednom u Sarmatskoj seobi na zapad svoj zavičaj, u seobi, koja se desila zbog pritiska Hunâ iz centralne Azije. Prešavši Don, Srbi osvanuše medju Slovenima u Evropskoj Sarmatiji. Ovde podčiniše ti kavkasko-alarodiski Srbi jedan deo slovenskog ljudstva, dadoše tom delu svoje ime i neku primitivnu organizaciju, a sami jezično izčeznuše. Docnije, verovatno u VI. stoleću, pomakao se srpski deo Slovena u sliv Labe, gde ih nalazimo u prvoj polovini VII. stoleća u punoj istorijskoj svetlosti.

Po ovom našem izlaganju znači dakle Srbi „ljudi, narod“.

Na drugom mestu ćemo pokušati da izložimo istovetnost značenja imenâ Serbi (Surbi) i Suebi.

VIII. Corcyra (Korčula).

Dalmatinsko ostrvo Korčula proteže se u pravcu istok — zapad od uzanog Pelješkog (širina $1\frac{3}{4}$ km) — do Lastovskog i Korčulanskog morskog kanala i predstavlja u geomorfološkom pogledu nastavak poluostrva Pelješca. Ostrvo je dugo 47 km a široko 5—8 km i zaprema 276 km² površine. Ostrvo je u glavnom brdovito i ima jako raščlanjenu obalsku liniju. Ima tu dve male ravnice: Lumbardsko i Blatsko polje kod gradića Blata gde se nalazi jedino vrelo žive vode na celom ostrvu. Nekada, u starom veku, planine su bile pokrivene gustim smrekovim šumama pak se bez dvojbe zbog toga ostrvo zvalo u staro doba „Crna Corcyra“ (Corcyra nigra). Vremenom nestalo je tih šuma u velikoj meri, ali i danas još crne se šume na zapadnoj strani, gde živi čagalj kao i na Pelješcu. Drvo se upotrebljava kao dobra gradnja za brodove i lučeve za ribolov.⁹

Razni pisci¹⁰ zabeležili su u antičko doba ime ostrva Korčule: nigra Corcyra (Mela II 114), *ἡ μέλαινα Κόρκυρα* (Agathem. 23), *Κόρκυρα ἡ μέλαινα* (Ptolem. II 16, 14), Corcyra (Itin. Ant. i Tab. Peut.), Corcora (Geogr. Rav. 407, 16), *Κόρκυρα ἦτοι τὸ Κίτερο* (Corst. Porphy. de admin. imp. c. 30, 36); u hrvatskim ispravama Korčula i Karkar. U IV. stoleću pre Hr. prispeli su na Korčulu grčki kolonisti Knidjani i docnije ali

⁹ Narodna enciklopedija. Srpsko-hrvatsko slovenačka, II, 420. Zagreb 1928.

¹⁰ Pauly-Wissowa, Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, Bd. IV, pag. 1219. Stuttgart 1901.

u istom stoleću novi doseljenici sa ostrva Visa. U drugoj polovini III stoleća pre Hr. (svakako pre godine 229) ilirski kralj Agron podčinio je Korkiru svojoj vlasti.

Šta, po svojoj prilici, može da znači geografsko ime *Κόρυρα*? Sama reč tako je složena, da pravi utisak, kao da predstavlja reduplikaciju izvesnog korena **ka^{*}r*, koji treba da je pelazgijskog porekla sa značenjem „kamen, stena“. K. Oštir označuje¹¹ taj alarodijski koren sa **kōr* Stein, Fels, Steineiche: lenis-stupanj *k > g* u predalb. *gur* „kamen, stena“. alpsko-nemački *kar* „Gebirgsschlucht“; fortis-stupanj: *k > kk* v predrom. **ró-ccar* „stena“ > ital. *rocca* franc. *roche* prov. kat. *roca*; predalb. *š-krep* (: *krep*) „padina, pobočje“ ilirski *Καρπάτης ὄρος* „Karpatis“ = predalb. *karpε*, *karmε* (*m < p + n* akuzativa) „stena“ ilirski *Crepsa*, *Crexi* „Cres“ (*p ∞ f > b >*) ilir. *Carv-anca* mons tirol. Karwendel; venet. **karanto-* „kamen“ > slov. **Korot-j* (madj. *Koront*) Koroško staro vis. nem. *Charintariche* „Kärnten“ i t. d.

Sa druge strane može se kriti u imenu *Κόρυρα* reduplikovani koren *ἡ-καρ-* koji je zapažen u starogrčkom narečju oblasti Lokris, svakako kao ostatak iz predjelinskog (pelazgijskog) doba: *ἡκαρον· τυφλόν* „slep, mračan, taman“. Verovatnoća pravilnosti ovakvog tumačenja imena Corcyra (Karkar) dobija na vrednosti zbog pridevka *ἡ μέλαινα*. Možda znači taj pridevak prosto grčki prevod pelazgijskog imena, koje je postalo reduplikacijom korena **kar* „taman“. Ovo tumačenje imena ostrva Korčule može se podupreti time, što je poraslo šumama od smrčâ, koje davajo taman, crn izgled. Tako su mislili već stari pisci kao n. pr. Apollonius Rhodius IV 567: *μελαινομένην δέ μιν ἄνδρες ναυτίλοι ἐκ πόντοιο κελαινῇ πάντοθεν ὕλην δερχόμενοι Κέρκυραν ἐπικλείουσι Μέλαιναν*.¹² Tako su domaći i tudji mornari mogli nazvati naše ostrvo „tamnim“ ili „crnim“ za razliku od ostalih jadranskih ostrva, koji su sastavljeni od krečnjaka i nose obeležje golog krasa. Zbog toga se belasaju za razliku od Korčule, koja se „crni“ iz blizine i daljine.

IX. Pannonia.

Zapadni deo nizine srednjeg podunavlja nazivalo se u staro doba Panonijom. Po prirodi svog zemljišta taj kraj predstavljao je delomice livade delomice pak močvare i ritove, naročitu uz Donav i Savu. Još i danas, kad su obale ovih reka zaštićene veštački podignutim nasi-

¹¹ K. Oštir, Beiträge zur alarodischen Sprachwissenschaft, I, pag. 56, 57. Wien—Leipzig 1921.

¹² Navedeno u: Pauly-Wissowa, Real-Encyclopedie, IV, pag. 1219.

pima, strepi stanovništvo Vojvodine i Posavine svako proleće i svaku jesen od opasnosti poplave. Stanovnici Panonije pripadali su ilirskoj etničkoj skupini, docnije pak, naročito u IV. stoleću pre Hr., naselila su se medju njima keltska plemena, naročito Boji i Skordisci. Antični pisci prikazuju Panonce kao vrlo ratoboran narod, žestoke krvi i plahovite prirode. Živeli su pod težkim prilikama i rdjavo su se hranili. Panonac nije mnogo cenio ni svoj a još manje tuđi život. Bili su to opasni osvetnici i strašne ubojice. Bio je momenat u historiji, kad je sam carski Rim strepio od Ilira kao nekada pred Hanibalom.

Rimljani nisu Panoniju osvojili i pacificirali jednim mahom, već je taj posao trajao preko pola veka. Godine 35—34 pre Hr. poveo je Oktavijan, docniji car August, rimsku vojsku na Panoniju i to iz primorskog Senja, preko današnjeg Siska (Sisica). Ali taj ratni pohod nije pritisnuo u dovoljnoj meri odpornu snagu Panonaca pak su Rimljani morali (12—9 pre Hr.) da obnove rat pod vodstvom Tiberija, pastorkom cara Auguta. Rat je bio uspešno završen. Posle drugog ustanka (6—9 posle Hr.) Panonija je bila organizovana kao rimska provincija i dobila je time odredjene granice Dunav je sa granica na istoku i severu, na jugu pak pogranična crta nije bila identična Savom, jer je Panoniji pripadala i desna strana ravne Posavine. Zapadna granica pak nije bila stalna, jer su bile varoši Ptuj (Poetovio) i Celje (Celeia) nekad unutra nekad izvan obima Panonije.

Odkuda i dolazi ime Panonia? Imamo dva objašnjenja na osnovi fizičkog karaktera zemljišta, koje predstavlja delomice pašnjake delomice pak močvare i ritove. Za prvi slučaj moglo bi se naći tumačenje imena u baskovskom korenu (navarski dijalekat) *pen-tze* „prodera, terreno para pastos“, „prairie, terrain à pâtûrages“, livada, pašnjak, stepa. Ime Panonije izlazilo bi u tom slučaju iz korena *pen* sa značenjem „ledina“ „pašnjak“. I zaista je bilo srednje Podunavlje oblast pašnjaka, koje su posećivali razni konjanički narodi, došavši sa istočne strane Karpata: Jazigi, Huni, Avari, Madjari, koji još danas pasu čopore konja po širokoj pusti.

Ako uzmemo u obzir drugu karakteristiku panonskog tla, naime stalne baruštine i periodične poplave, onda bi se moglo dovesti ime ove velike zemlje u vezu sa staroindijskim *pankas* „Schlamm, Sumpf“, star. pruski *pannean* „Mossbruch“ „Sumpf“ gal. *anam* „paludem“.

Po našem mišljenju ima ovo drugo objašnjenje više razloga za opravdanje nego prvo.

La signification des quelques vieux noms géographiques et ethniques de la péninsule Balkanique.¹

L'explication et la recherche de l'origine des noms géographiques et ethniques n'est pas facile. Le savant qui traite la chose superficiellement peut être conduit à des conclusions ridicules, par la même signification et par la ressemblance des noms. Il n'est donc pas seulement nécessaire que l'éthymologue soit très érudit, mais aussi très prudent. Pour bien connaître l'ethnologie historique d'un pays, il faut qu'il étudie ses peuples, des temps les plus arriérés jusqu'à nos jours, et, si possible, aussi le caractère de la langue de ces peuples. La connaissance linguistique ne suffit pas, il faut aussi savoir le caractère essentiel du nom étudié. Ainsi par exemple, il faut savoir que les premiers habitants connus de la péninsule Balkanique étaient les Pélasges (dans un sens plus restreint), les Lélèses et les Karces, qui n'appartenaient pas au groupe indoeuropéen, mais au groupe alarode (japhétite) qui n'était ni sémite, ni mongol, mais un groupe linguistique sui generis. Du groupe alarode qui habitait autrefois le bassin de la Méditerranée, les Basques sont restés dans les Pyrénées et des aborigènes en Caucasic (les Tcherkesses, les Tchétchènes, les Abhazes, les Lesgiens, les Grusins). A ce groupe appartenaient des peuples, aujourd'hui disparus, comme par exemple les Ligures, les Etrusques, les Sicules, les Sardons, les Pélasges, les Amazones, les Caspiens, les Summériens, les Egyptiens etc. Ce sont les habitants préaryens de la péninsule Balkanique (les Pélasges dans un sens plus restreint, les Lélèses, les Carces) que nous appelons Pélasges, dans un sens plus large du mot. A travers la base ethnique des Alarodes, dans la première moitié du deuxième millier avant J.-Ch., déferlaient les premières vagues des Aryens: les Hellènes, les Phrygiens, les Thraciens et les Illyriens. Après eux, aux temps historiques, surgirent les Celtes, et plus tard les Latins qui n'arrivèrent pas comme une force élémentaire, mais romanisèrent temporairement les habitants, par leur administration et par une infiltration lente. Le procès de l'hellénisation et de la romanisation a été interrompu par l'arrivée des Slaves. Au commencement du VIIe siècle après J.-Ch. passèrent par toute la péninsule Balkanique les vagues puissantes des peuples slaves, les vagues des Yougoslaves, qui s'appellent aujourd'hui Slovènes, Croates, Serbes et Bulgares.

I. Moesia.

Aux temps des empereurs romains une bonne partie du royaume de Serbie d'avant-guerre s'appelait Moesia, ou plutôt Moesia Superior. Elle s'étendait à l'ouest jusqu'à la ligne Beograd-Kosmaj-Sar planina, à l'est jusqu'à la ligne Lom Palanka-Pirot-Djustendil. Au nord le Danube était la frontière, pendant qu'au sud la Moesie Supérieure s'étendait jusqu'à la ville de Veles d'aujourd'hui. Jusqu'à l'année 96 après J.-Ch., la Moesie Supérieure formait une partie de la province Moesie qui s'étendait vers l'est jusqu'à la Mer Noire. Les habitants que les Romains ont trouvés là, étaient au nord les Moesi et les Tribali lesquels, par les linguistes, sont généralement considérés comme Thraces, pendant que les Scordisci, une branche des Celtes, habitaient le pays entre Beograd et la Morava. La partie méridionale de la

¹ Conférence, tenue au IIIe Congrès des géographes et ethnographes slaves, le 9 Mai 1930, à l'université de Skoplje.

eure étaient Singidunum (Beograd), Margum (à l'embouchure de la Morava, Horreum Moesie a été occupée par les Dardanes. Les villes principales de la Moesie Supérieure Margi (Ćuprija), Naissus (Niš), Ulpiana (Lipljan), Scupi (Skoplje), Remesiana (Bela Palanka). Il est important de constater qu'une partie de l'Asie Mineure (Anatolie) qui s'étendait le long des Dardanelles, s'appelait aussi Moesia, sans doute, d'après les Moesi qui y émigrèrent de la péninsule Balkanique.

Que signifient les noms Moesia et Moesi (*Μυσοί*)? L'explication de ce nom ethnique et géographique nous est donnée par Hesychios² qui écrit que chez les Mysiens *μύσον* signifie „le hêtre“. D'après cela la Moesie est „le pays des hêtres“. D'après K. Oštir *μυσός* est apparenté au mot préhispanique „mesto“ qui signifie „le chêne“, en basque a-metz, lig. Messua collis *Μασσαλίη* (Marseille). M. Budimir fait à P. Kretschmer la remarque³ que, par les moyens aryo-européens, on ne peut pas expliquer l'appellatif *μυσός* „le hêtre“. A la base de l'alternation illyrothrace b/m il trouve la forme primaire **βυσός* qui, d'après lui, est seulement une variante de la désignation originaire des langues anciennes pour le hêtre ou pour le chêne (bheug) bheueg (*φηγός*, *fagus* < *bhuagos* etc.) Moesia signifie alors, d'après M. Budimir, le même que „Bukovina“ ou „Šumadija“, c'est-à-dire pays des hêtres ou des chênes, ce que nous avons affirmé déjà avant, en 1922⁴, mais nous avons soutenu la signification de „Šumadija“ par des exemples: la racine me-, dans le sens de „forêt“, se trouve en plusieurs langues des Caucasiens alarodes, comme p.e. chez les Boudouchez meša, chez les Hinaloughes meša, chez les Abadzèches meze, mezy, chez les Chapsoughes mezi, et cela partout avec la signification de „forêt“. Comme la racine meše, mezi se trouve aussi chez les Turcs qui, d'après Erckert, l'ont empruntée aux autochtones du Caucase, il y a peu de probabilité, pour la parenté entre *μυσός*-*βυσός*, bheug - *φηγός*.

Moesia ou Mysia signifie probablement le même que „Šumadija“, et Mysioi le même que „Šumadinci“.

II. Les Illyriens, l'Illyrie.

La partie occidentale de la péninsule Balkanique, à peu près entre l'Adriatique et le bassin de la Morava et du Vardar, a été peuplée, aux temps antiques, par les Illyriens (*Ἰλλυριοί*, Illyrii). Le pays s'appelait *Ἰλλυρίς* (Ptolomaeus, Appianus), Hillyricum, Hilluricum, Illuricum, aux inscriptions latines des temps romains. L'archéologue Ćiro Truhelka explique la signification du nom illyrien de la langue albanaise qui, d'après lui, est issue de la langue illyrienne. Il écrit que le nom Illyrien signifie „l'homme libre“ (*i-lir*). Nous sommes de l'avis que le nom illyrien n'est pas arrien (indoeuropéen), mais plutôt alarode, c'est-à-dire pélasgien⁵. D'après K. Oštir, on doit le mettre en parenté avec le nom du serpent mythologique *Illu(r)janka* chez les Hettites. Sa signification peut aussi être expliquée par l'idiome basque „le-gor“ „la terre“, *luhar lu(u)r*, et de cela provient *i-lur* „le serpent“.

² HESYCHII ALEXANDRINI, Lexicon, Recensuit M. Schmidt. Vol. III. pag. 132. Ienae MDCCCLXI: *μύσον* τὴν ὀξύ/ν/ην *Μυσοί*.

³ M. Будимир, Антички становници Војводине. I. Амантини. (Гласник Историјског Друштва, књ. II, 2, стр. 168.) Нови Сад. 1929.

⁴ N. Županić. Tragom za Pelazgima. Prilog preistorijskoj etnologiji Slovenije (trupa Balkanskog poluostrva), p. 10, Zagreb 1922.

⁵ N. Županić, Tragom za Pelazgima, p. 12, Zagreb 1922.

Un développement analogue se trouve chez les Slaves: zmija (le serpent) < zemlja (la terre). En faveur de cette explication parlent aussi les contes du pays sur le commencement du peuple illyrien, d'après lesquels il provient de l'Illyrios, le héros éponimos. Le peuple se représentait ce premier père comme étant un serpent, de même que Cadmos et sa femme Harmonie, les parents d'Illyrios, après leur mort, se changèrent en serpents et partirent pour les enfers. Ainsi les Illyriens seraient "le peuple des serpents". Quand-même il nous semble qu'il serait mieux d'expliquer le nom des Illyriens par le mot „anguille“, c'est-à-dire qu'on les appelait les „pêcheurs d'anguilles“, et cela par différentes causes: les fleuves de l'Illyrie qui se jettent dans l'Adriatique sont extraordinairement riches en anguilles. Je mentionne seulement le Drim Noir, la Bojana, la Neretva et le lac de Skadar.

La zoologie primitive classe les anguilles parmi les serpents, et aux temps antiques, dans les contes et les mythes, il n'y a que de la zoologie primitive. Les Slovènes appellent les anguilles du fleuve Vipava qui se jette dans la Soča tout simplement „kače“ (serpents). On trouve la même désignation dans les contes antiques: on mentionne que les Illyriens étaient les voisins des Enhéliens (*Ἐγγελεῖς*) qui, d'après Apollodore (III, 39), appelèrent au secours Cadmos et Harmonie. *Ἐγγελεὺς* signifie en grec l'anguille (plur. *Ἐγγελεὺς, Ἐγγελεῖς*), alors les *Ἐγγελεῖς* sont les pêcheurs d'anguilles.

J'ai l'impression que le nom *Ἐγγελεῖς* n'est autre chose que la traduction grecque du nom pélasge *Ἰλλυριοί*.

Les Illyriens habitaient d'abord un territoire plus petit, au sud, là où nous trouvons plus tard les Enhéliens. Mais aux temps d'Hérodote le nom des Illyriens était déjà collectif et répandu le long de la côte orientale de l'Adriatique, même jusqu'aux Vénètes en Italie. Les Enhéliens (*Ἐγγελεῖς, Ἐγγεῖαι*) habitaient le pays, d'après Hécateos, au nord des montagnes Acérauniques, entre les Haoniens et les Taulantiens, et d'après Skimnos, autour d'Apollonie. Skylax fixe leur territoire au nord d'Epidamnos (Drač) et aux environs de l'embouchure du fleuve Drim.

Les Illyriens sont alors „les pêcheurs d'anguilles“ et l'Illyrie est „le pays des anguilles“.

III. Le fleuve Ibar.

Le fleuve Ibar est l'affluent droit de la Morava occidentale; il prend sa source au Monténégro et coule vers l'est. Son cours supérieur est profondément taillé dans les rochers et forme un Cañon. Près de la ville de Kosovska Mitrovica il change de direction: il reçoit là le fleuve Sitnica et tourne vers le nord. Aussi à partir du village Raška jusqu'au village Progetice il coule dans un défilé profond, taillé dans les roches. Après le village Kraljevo l'Ibar se jette dans la Morava occidentale. La longueur de son cours est de 241 km. Le mot Ibar sonne comme le nom antique *Ἰβρος* qui s'appelle aujourd'hui Marica, ou comme l'Ebro espagnol (*Ἰβρις, Hiberus, Iberus*).

On peut expliquer son nom par le mot basque *i-ba(r)i* (fleuve). D'après cela l'Ibar yougoslave signifie „fleuve“.

IV. Byzantion.

Aux temps antiques, Constantinople s'appelait d'abord *Βυζάντιον*, et c'est seulement au IVe siècle après J.-Ch. que l'empereur romain Constantin l'a nommé

Constantinople. La ville s'étendait d'abord autor de la partie supérieure de la Corne d'Or, à l'embouchure des rivières *Βαγβύνης* et *Κύδαρος*. Le nom *Βυζάντιον* est formé, d'après K. Oštir,⁶ du préthrace *Βυζαντα* avec la désinence - *ιο* -. La racine **βυζ* signifie „l'eau“: *Βαγβύνης* était le nom d'un fleuve, *Βύζη* était la fille du dieu fluvial Erasinós à Argos, *Βυζία* était une source en Thrace.

V. Les Abres.

Les Abres (Abri), mentionnés par Hécataios chez Etienne de Byzance, étaient une peuplade des Talantinéens illyriens et habitaient le pays au confluent du haut Dévol, au voisinage des Héliodoniens. Leur nom signifie probablement le même que „Obri“, c'est-à-dire „les géants“, et il peut être expliqué de l'idiome cabardino-tcherkesse abre „gigas“.

VI. Cetina.

Le fleuve Cetina prend sa source au plateau Cetinjsko polje, au pied de la Dinara planina, à une hauteur de 380 m au-dessus de la mer. Près du village de Douar il fait un tournant brusque vers l'ouest, passe entre les montagnes de Biokovo et de Mosor, et se jette à l'Adriatique, près d'Omiš. Le territoire du fleuve Cetina formait au moyen âge la Županija de Cetina, vers l'an 950, dont le centre était au plateau Svinjsko polje. Plus tard, entre 1210 et 1435, les ducs de Nelipići étaient les maîtres de cette Županija.

Que signifie le nom de Cetina, que les Serbo-croates appelaient au moyen âge Centina (Cetina)? Dans l'antiquité ce fleuve avait le nom Hipus (probablement chez les colonistes grecs en Dalmatie), ce qui signifierait „le fleuve des chevaux“. On trouve un exemple pareil en Caucase: entre les montagnes Elbrouss et Kazbek (*Ἰππικὰ ὄρη*) coule du Caucase la rivière Tchéniss squali, „le fleuve des chevaux“ qui, en passant par une vallée sauvage des montagnes de la Mingrélie, se jette dans le fleuve Rion (Phasis), en Colchide. Dans l'antiquité, par les colonistes grecs, aussi cette rivière a été appelée Hippos, c'est-à-dire „le cheval“. Comme on voit, il y a non seulement en Europe, mais aussi en Asie Mineure des fleuves qui portent le nom de „cheval“ ou „fleuve des chevaux“. On peut donc conclure que l'Hippios de la Dalmatie est la traduction de l'ancienne racine cent ou kent qui pourrait signifier „cheval“. K. Oštir trouve la racine pré-grecque **κεντ*- dans le nom composé *κένταυρος* „l'homme-cheval“ et de même le préillyrien **kent* „le cheval“. Il est intéressant de constater que les fleuves, la mer et, en général, une grande quantité d'eau est, dans l'antiquité, symboliquement en connexion avec les chevaux. Les Slovènes, surtout les enfants, habitants les bords de l'Adriatique, dans le golfe de Trieste, disent, quand la mer est démontée, qu'elle fait „des petits chevaux“. Il se peut que le mouvement des vagues ressemble à celui des chevaux. Poséidon, le dieu des eaux et des océans, a l'épithète de Hippios et, dans plusieurs cultes et légendes, il est le dieu de l'élevage des chevaux. Sur les pièces de monnaie des villes de Potidée et de Raukos, Poséidon est représenté en relief avec un cheval.

Le nom de la rivière Cetina en Dalmatie est d'origine pélasge et signifie „le fleuve des chevaux“.

⁶ K. Oštir, Vorthrakischer Ursprung des Wortes *Βυζάντιον*. (IIe Congrès International des études byzantines, p. 23-25. - Beograd 1929).

VII. Serbe.

Le nom des Serbes slaves est mentionné pour la première fois au nord-ouest du territoire slave, au confluent de l'Elbe et de la Saale, par Frédégar, au VIIe siècle après J.-Ch.: „Dervanus dux gente Surbiorum que ex genere Sclavinorum erant.“ L'empereur byzantin Constantin Porphyrogénète raconte que les Serbes arrivèrent à la péninsule Balkanique de la „Serbie Blanche“ ce qui signifie, d'après notre opinion,⁷ la Saxe d'aujourd'hui. Ils formaient une armée organisée de quelques dizaines de milliers (ou un peu plus) d'hommes qui battit les Avars et occupa la partie intérieure de l'Illyrie. Là ils rencontrèrent un peuple slave, les Yougoslaves, vassaux des Avars. Les Serbes subjuguèrent cette masse yougoslave, lui donnèrent l'idée de la nation et de l'Etat. A cette organisation ils donnèrent leur nom, mais ils disparurent eux-mêmes ethniquement, car ils perdirent leur parler slave du nord-ouest. Si la langue des conquérants l'avait emporté, les Serbes d'aujourd'hui parleraient pareillement comme les Serbes de Lusace. Ce fait historique est arrivé au temps de l'empereur byzantin Héraclius (610-641 après J.-Ch.), probablement pendant le grand siège de Constantinople par les Avars et les Persans, en 626.

A la péninsule Balkanique le nom serbe est mentionné (pour la première fois dans l'histoire) en 822 dans les Annales Regni Francorum: „Exercitus de Italia propter Liudewiticum bellum conficiendum in Pannoniam missus est, ad cuius adventum Liudewitus Sisciae civitate relicta ad Sorabos, que natio magnam Dalmatiae partem optinere dicitur“.

Constantin Porphyrogénète écrit au Xe siècle le nom serbe Σέρβοι, et les sources du pays au moyen âge СЕРБЛННЬ — СЕРБЛЫ.

Que signifie le nom serbe? Il y a beaucoup d'essais d'expliquer ce nom. J'en ai mentionné les plus importants, il y a quelques années, dans une de mes études palaeo-ethnologiques.⁸ Là j'ai communiqué aussi mon explication du nom serbe. Je l'explique de la langue des aborigènes du Caucase qui font partie du groupe linguistique et ethnique des Alarodes (Japhétites). D'après cette explication le nom serbe provient de la racine lesgienne sur-bi „les hommes, le peuple“, comme, en général, les vieux noms nationaux signifient „le peuple, la nation“. A la première vue cela est phantastique et incroyable, car aux temps protoslaves, les habitations slaves étaient loin du Caucase et de ses peuples. Mais si je dis que les premiers porteurs du nom serbe n'étaient pas des Slaves, et probablement même pas des Indoeuropéens (Aryens), mais plutôt des aborigènes du Caucase, alors la thèse devient plausible. Les Serbes sont, pour la première fois, mentionnés par C. Plin au premier siècle après J.-Ch. (Nat. Hist. VI. 19) parmi les peuples qui habitaient la côte orientale de la Mer d'Azov, c'est-à-dire en Caucase: „A Cimmerico accolunt Maeotici, Vali, Serbi, Serrei, Scizi, Gnissi“. Au deuxième siècle après J.-Ch. ils sont mentionnés, aussi en Caucase, par le géographe Claude Ptolomée: Μεταξὺ δὲ τῶν Κεραινῶν ὁρέων καὶ τοῦ Ῥᾶ ποταμοῦ Ὅρινοι καὶ Οὐάλοι καὶ Σέρβοι. Ces Serbes caucasiens quittèrent leur patrie, aux temps de la migration sarmatique vers l'ouest qui était déclanchée par la pression des Huns de l'Asie Centrale. Les Serbes passèrent le Danube et arrivèrent parmi les Slaves,

⁷ N. Županić, Les Serbes à Srbčište (Macédoine) au VIIe siècle. (Extrait du Byzantion, tome VI), Liège 1929.

⁸ N. Županić, Srbi Plinija i Ptolomeja. (Зборник радова посвећен Јовану Цвијићу) p. 580-583, Beograd 1924.

dans la Sarmatie européenne. Ces Serbes caucaso-alarodiens subjuguèrent là une partie de la masse du peuple slave, lui donnèrent leur nom et une sorte d'organisation primitive, mais disparurent ethniquement dans cette masse. Plus tard, probablement au VIe siècle, la partie serbe des Slaves émigra à l'Elbe, où nous la trouvons dans la première moitié du VIIe siècle, en pleine clarté historique.

D'après mon explication, le nom des Serbes signifie alors „les hommes, le peuple“.

Ailleurs je veux essayer de prouver l'identité de la signification des noms Serbi (Surbi) et Suebi.

